

УДК 81"373

ОСНОВНІ СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ КВАЗИКОМПОЗИТІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ

Самоїленко О. В.

У роботі автор робить спробу проаналізувати не-власне складні слова (лексми, які утворилися не на основі речень та словосполучень) з точки зору формально-структурного підходу. Аналізуються найпоширеніші моделі творення квазікомполитів у російській та українській мовах.

Ключові слова: квазікомполити, формально-структурні моделі, префіксоїд, суфіксоїд.

В данном исследовании автор делает попытку проанализировать не-собственно сложные слова (лексмы, которые образовались не на основе предложений и словосочетаний) с позиций формально-структурного подхода в лингвистике. Анализируются самые распространенные модели образования квазікомполитов в украинском и русском языках.

Ключевые слова: квазікомполиты, формально-структурные модели, префиксоид, суффиксоид.

In this research the author is trying to analyse non-proper compound words (lexical units which are not built on the basis of corresponding sentences and word-combinations) from the point of view of formal-structural approach in modern linguistics. The most widely-spread models of quasi-composite building are analysed.

Key words: quasi-composites, formal-structural models, prefixoid, suffixoid.

Деякі лінгвісти (Г. Марчанд, І. В. Арнольд, А. Міттеран, С. В. Гуділова, О. О. Селіванова) визнають наявність одиниць, утворених за аналогією, але відносять до цієї групи тільки композити певної групи. Наприклад, Г. Марчанд називає псевдоскладними словами результат народної етимологізації та римовані композити, а С. В. Гуділова та А. Міттеран – слова з інтернаціональними компонентами. У своєму комплексному дослідженні композитів російської мови В. І. Теркулов також звертається до аналогічних складних слів, використовуючи термін квазікомполити, який ми і наслідуюмо у нашому дослідженні. Але цей дослідник тільки робить первинні розвідки та розробляє моделі можливого аналізу, визначає можливі напрямки майбутніх досліджень. Н. В. Дьячок акцентує свою увагу на окремому типі складних слів – універбах, у рамках своєї теорії дослідниця розглядає квазіунівербалізацію – утворення універбів за аналогією, точніше, включення конкретних одиниць до групи універбів на базі наявності квазіунівербалізаційного параметра – розгортання на основі генетичної деривації псевдогенеруючого словосполучення [4, с. 234]. Але, знову таки, аналізується тільки певний підклас універбів, а не квазіскладне слово як різновид композитів.

Саме необхідність розробки структурної класифікації подібних одиниць лексичного рівня мови обумовила **актуальність** та **мету** нашої роботи – складання формальної класифікації квазікомполитів української та російської мов. Реалізація поставленої цілі передбачає виконання наступних **завдань**: 1. Визначити основні принципи структурно-формальної класифікації квазікомполитів; 2. Розробити основні структурні моделі квазікомполитів української та російської мов; 3. Навести приклади використання не-власне складних слів у сучасному дискурсі.

Ми виділяємо наступні формальні моделі творення квазікомполитів, що є характерними для української та російської мов:

1. [Префіксоїд]+Ім1одн: **міні-криза**: Крім того, у **міні-кризи** в українській металургії є і локальні причини. <http://www.realt5000.com.ua/news/utf/uk/1381719/>, **рок-концерт, гей-парад, секс-прем'єра, SMS-сообщение, SMS-инструкция, SMS-викторина, SMS-опрос, VIP-сектор, VIP-костюм, VIP-ложа, VIP-персона, вип-место** (В Запорожском областном совете появились **вип-места** для депутатов, избранных от области в Верховную раду (Комментарии: Запорожье.

22.11.2012)). В українській, російській та французькій мовах ця формальна модель набуває високої продуктивності завдяки запозиченню англійських конструкцій **VIP-, PR-, top- (top)**. Широкого використання в усіх мовах-об'єктах нашого дослідження набувають інтернаціональні префіксоїди **міні- (mini-); максі-(maxi-), міді-(midi-), ретро- (retro-), нео- (neo-)**.

2. **[Префіксоїд]+інт+Ім1одн**. У російській мові статусу незапозиченого префіксоїду набуває конструкція **благо-: благовоспитанность, благосостояние, благочестие, благоденствие, благоденствие, благоденствие, благонадежность, благосклонность**: Азаров надеется на **благосклонность** МВФ и нулевую инфляцию. (<http://korrespondent.net/business/economics/1412371-azarov-nadeetsya-na-blagosklonnost-mvf-i-nulevuyu-inflyaciyu>). У російській мові статусу незапозиченого префіксоїду набуває конструкція **благо-: благовоспитанность, благосостояние, благочестие, благоденствие, благоденствие, благонадежность, благосклонность**: Азаров надеется на **благосклонность** МВФ и нулевую инфляцию. (<http://korrespondent.net/business/economics/1412371-azarov-nadeetsya-na-blagosklonnost-mvf-i-nulevuyu-inflyaciyu>);

3. **Ім1одн+інт+[суфіксоїд]**: укр. **листопад, попелопад, зорепад** Найбільший зорепад року можна буде спостерігати в ніч з 12 на 13 серпня. <http://vikka.cz.ua/ua/news.php?bl=1&pid=6&view=5883>, **снігопад, льодопад**. У російській мові статусу незапозиченого префіксоїду набуває конструкція **благо-: благовоспитанность, благосостояние, благочестие, благоденствие, благоденствие, благонадежность, благосклонность**: Азаров надеется на **благосклонность** МВФ и нулевую инфляцию. (<http://korrespondent.net/business/economics/1412371-azarov-nadeetsya-na-blagosklonnost-mvf-i-nulevuyu-inflyaciyu>); укр. **космодром, сексодром**, рос. **овощевод, лесовод, собаковод, пеллоидотерапия, талассотерапия, ионотерапия, иглотерапия цветовод**. Таким образом, **цветовод**, с одной стороны, должен обеспечить растениям максимальную освещенность, а с другой - вынужден постоянно считаться с возможностью ожогов и соизмерять величину освещенности с температурой в комнате или тепличке. (С. О. Герасимов, И. М. Журавлев "Орхидеи" <http://zooclub.ru/flora/orchidea/8-2.shtml>);

4. **Ім1одн+[запозичений суфіксоїд]**: укр. **флірт-паті, коктейль-паті, ретро-паті** (Цьогорічна вечірка **"Ретро-паті"**, яку проводить "Арт-контора "Жаба" до Дня Закоханих, відбулась в галереї "Штуки". (<http://poglyad.te.ua/2011/02/na-retro-pati-dyvylis-filmy-pro-elektrychni-kola-i-vchylis-vmykaty-bobinnyj-mahnitoion/>), **байкар-паті, аквапаті, VIP-паті**, рос. **панк-сейшн, рок-сейшн** (Билеты на **рок-сейшн** в рамках фестиваля живой музыки "Драйв-Мастер" могут подорожать. <http://apelcin.ru/news/850-bilety-na-rok-sejshn-v-ramkax-festivalya-zhivoj-muzyki-drajv-master-mogut-podorozhat.html>), **банджо-сейшн, тату-фест, лаунж-фест, рок-фест**;

5. **[Запозичений терміноелемент]+інт+[Запозичений терміноелемент]**: **логопед**: С одной стороны, **логопед** - это педагог, который, устраняет нарушения речи, учит правильно произносить звуки, слоги, слова, помогает минимизировать следствия физических недостатков (безболезненно растянуть подъязычную уздечку, которая мешает нормальному произношению звуков Л и Р, вследствие чего развивается картавость) (Не болей. 19.08. 2012);

6. **Ім1одн+римований варіант**: укр. **коза-дереза**: Я, коза-дереза, За три копи куплена, Півбока луплена! (<http://kazka.in.ua/Zbirky/moje/Koza-dereza.html>), **фокус-покус**: **Фокус-покус** от Василисы ужасной (назва книги Д. Донцової);

7. **Ім1однина+Ім1одн (римується з першим): любовь-морковь. "Любовь-морковь и третий лишний"** - назва книги Д. Донцової, **коханья-зітхання**: 10 лютого в Плужненському професійному аграрному ліцеї відбувся вечір, присвячений Дню Святого Валентина **"Кохання-зітхання"**. (<http://khm-news.net/2011-03/koxannya-zitxannya.html>);

8. **Ім1множина+римований варіант**: рос. **штучки-дрючки, страсти-мордасти** (**Страсти-мордасти** – оповідання Максима Горького);

9. **Ономатопія+римований варіант**: **тяп-ляп**: – Мост через рейд? – удивился Бородагов. – Помилуйте, разве это лёгкое дело? Тяп-ляп – и готов мост? (Сергеев-Ценский. Севастопольская страда.);

10. **Префіксоїд+інт+прикм1одн**: укр. **лінгвокреативний, психоемоційний**: Відповідаючи на запитання про стан здоров'я Тимошенко, Протасевич зазначив, що вона знаходиться "в дуже тяжкому психоемоційному стані" (<http://ua.comments.ua/politics/174978-yevroparlamentariy-nazvav.html>).;

11. **Прислівник+римований варіант**: рос. **мастерски-бомбастерски** Солист, правда, был ничего, а вот барабанщик выдавал на своих ударных всё **мастерски-бомбастерски**, не меняя при этом отсутствующую мимику лица и смотря сквозь свои очки то влево, то вправо, то вперед - на меня. (<http://hanna-avlas.livejournal.com/1177.html>), **супер-пупер**, укр. **супер-дупер**;

12. **Чосн прикм+інт+прикм1одн**: укр. **кисло-солодкий, солодко-гіркий, терпко-кислий, кислувато-солонуватий**; Соус **кисло-сладкий** прекрасно подходит для овощей, мясных блюд, **жареного картофеля**. <http://www.calorizator.ru/product/raw/sauce-15> Темний і **солодко-гіркий** шоколад містить речовини-антиоксиданти, що допомагають боротися зі старінням (<http://www.gimnaziya261.inet.ua/index.php/skrynka-psykhohoha>);

13. **Ім1одн+інт+основа дієслова**: рос. **небоскрёб**, укр. **хмарочос**: У Стамбулі у вівторок загорівся 152-метровий **хмарочос** Polat Tower. (Українська правда 17. 07. 2012);

14. **Специфічний конструкт+специфічний конструкт**: рос. ширли-мырли, укр. фіглі-міглі: Українська іноземна мова, або фіглі-міглі;) (заголовок з екрану <http://svitmam.ua/user/olgapastuh/posts/77439>);

15. **Ім1одн+інт+ім1одн**: рос. **жизнеописание, книгодержатель, звёздозаконие**, укр. **лісотундра, железобетон**. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2011 рік, нараховує 225 сортів озимої пшениці, в тому числі адаптованих до ґрунтово-кліматичних умов зон Степу - 137 сортів, **Лісостепу** - 147, Полісся - 106. (<http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3697&number=125>) **Серопротілактика** – специфічна профілактика інфекційних хвороб шляхом введення імунних сироваток або гамма-глобулінів (http://oblses.odessa.ua/slovník_terminiv/590-seroproflaktika.html);

16. **Прислівник+прикм**: укр. **незаймано-нагий** Лінивий рух – і ось під ноги ліг Прозорий вінчик – кинута намітка, І на стрункім стеблі високих ніг Цвіте жарка, важка і повна квітка - Спокійний торс, **незаймано-нагий!** (Є. Плужник "Вона зійшла до моря. Хто вона <http://lib.misto.kiev.ua/UKR/BOOK/PLUZHNIK/vonazyshladomorja.txt>), **темно-незнані, квапливо-безруха, уривчасто-скупі** : **Поважна мова врочистих вітрин. Уривчасто – скупі її аннали.** (Олег Ольжич "Археологія") http://bukvoid.com.ua/library/oleg_olzhich/arheologiya/;

17. **Префіксоїд+префіксоїд+ім1одн** рос. **аэрогеофизика**: Создание комплексных аэрогеофизических станций (электрогаммамагнитных), использующих различные многометодные варианты, повысит информативность **аэрогеофизики** и существенно расширит круг решаемых с ее помощью задач. (<http://www.ras.ru/FStorage/download.aspx?id=b4b566fc-86ed-4953-9bcf-c3873c572cac>);

18. **[ЧоснПрикм]+Ім1одн**, культпоход Основные места культпоходов – Эрмитаж, Русский музей, филармония, а также традиционная обзорная экскурсия по Северной столице (Известия 22. 01. 2013-03-02);

19. **[Префіксоїд+оснПрикм+інт]+Ім1одн** рос. **аэроэлектроразведка** Менее разработана у нас и пока используется весьма ограниченно **аэроэлектроразведка**, что в значительной мере вызвано неоправданно слабым вниманием к этому методу со стороны научных организаций. (<http://www.ras.ru/FStorage/download.aspx?id=b4b566fc-86ed-4953-9bcf-c3873c572cac>);

аэромагнитометр: Квантовые **аэромагнитометры**, в которых используется принцип оптической накачки, позволяют еще точнее измерять напряженность магнитного поля до 0,1–0,01 гаммы, что дает возможность исследовать рудоносные комплексы пород, ранее считавшиеся практически немагнитными. (<http://www.ras.ru/FStorage/download.aspx?id=b4b566fc-86ed-4953-9bcf-c3873c572cac>);

20. **[Ім невідмінюваний]+Ім1одн**: рос. кинообозрение, кинохроника, кіно-театр История кинокомплекса "Украина", одного из самых технически

совершенных и уютных кинотеатров столицы, началась на самом старте бурного XX века. (<http://kino-ukraina.com.ua/history.php>)

21.**[ЧоснІм]+суфіксоїд:** рос. **гипнотерапия.** Гипнотерапия – эффективный лечебный метод позволяет подавить болезненные, вредные по своим последствиям представления и заменить их благотворными и позитивными в момент нахождения человека в трансе (полное расслабление) (<http://www.vashpsiholog.com.ua/dream-healing>);

22.Оснім.+інт+[ЧоснДієсл+формант] укр. **лісонасадження.** Еталонне біологічно стійке лісонасадження здатне забезпечити у відповідних лісорослинних умовах найвищу за кількісними та якісними параметрами продуктивність. **Наказ "Про Порядок грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів)"** від 29.08.1997 N 86/19/148/86/76/88; рос. **Хлебопашество: Основным продуктом питания грека был хлеб, и потому хлебопашество было одной из главных культур** (<http://www.historiar.ru/histos-147-1.html>)

23. **Префіксоїд+Чосн.ім+[Осн Дієслова+формант]: авиаракетостроение:** На сегодняшнее время можно выделить несколько типов наукоградов по отраслевым признакам: **авиаракетостроение** и космические исследования; электроника и радиотехника; автоматизация, машино- и приборостроение; химия, химическая физика и создание новых материалов; ядерный комплекс; энергетика; биология и биотехнология. (Электронное научное издание "Труды МГТА: электронный журнал")

24.**Префікс+Чосн Дієсл+[Осндієсл+формант] прелюбодейание:** А Я говорю вам: кто разводится с женою своею, кроме вины **прелюбодейания**, тот подает ей повод прелюбодействовать; и кто женится на разведенной, тот прелюбодействует (Матф.5:32);

25.**Присл+суфіксоїд:** рос. **Скорход, тихоход:** Кроме того, нынешний "Тихоход" ознаменовался значительными потерями различных гаджетов – многие теряли камеры, фотоаппараты, лопаты и другие приспособления (<http://gasay.com.ua/rezultaty-tihohod-kvest-2012/>);

26.**Вигук+іменник** рос. **ура-патриотизм.** **Ура-патриотизм** востребован властью (<http://tr.rkrp-rpk.ru/get.php?3523>);

27.**[ЧоснПрикм+інт]+Ім1одн** укр. **голоштанець, голодранець, голоштанько** **Голоштанько** Мірошниченко вже крутить селом, як циган сонцем (М. Стельмах, Кров людська., I, 1957, 96), рос. **голодранец** **Голодранцы** достали ложки! **Китай** обещает выдать до \$10 млрд кредитов странам ШОС 14.11.2012 (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1352839680>), рос. **Магниторазведка:** Суть **магниторазведки** состоит в обнаружении объектов, магнитные свойства которых отличаются от магнитных свойств окружающей среды. (<http://www.archmap.ru/magnit.htm>);

28.**Ім1одн+інт+Ім1одн+інт+ім1одн:** рос. **водогрязелечебница:** В Запорожье в октябре после летнего перерыва возобновила свою работу **водогрязелечебница** комбината "Запорожсталь". (<http://reporter-ua.com/node/58648>);

29.**Ім1одн+інт +дієсл.** рос. **боготворить**

Я хочу тебя **боготворить**, Быть частичкой внутреннего мира Своего прелестного кумира, Пусть поет Божественная лира, Чтобы мне тобой любимой быть! Галина Бікова (<http://www.stihi.ru/2010/11/11/5615>);

30.**Вигук+вигук.** трали-вали : **Шел я как-то, трали-вали,** С выраженьем на лице. И подумал: не пора ли Сдать экзамен За лицей? (<http://litparody.ru/autors/vanov-aleksandr/vozdayanie.html>).

Найпоширенішими структурними моделями квазікомполітів слов'янських мов є префіксоїд + інт + ім. 1 одн, ім1одн + інт + [суфіксоїд], [префіксоїд] + інт + [суфіксоїд], тобто моделі, які характеризуються наявністю поєднувальної голосної, що і є характерною особливістю квазікомполітів слов'янських мов порівняно з германськими та романськими. Серед моделей, що не містять інтерфіксу найпродуктивнішою є структурна модель префіксоїд + суфіксоїд, конструктами якої найчастіше виступають інтернаціональні елементи **гео-, граф, -лог** тощо.

Література

1. Блюмина О. В. Субстантивные композиты со значением процессуальности в русском языке : дисс. ... кандидата филол. наук : спец. : 10.02.02 : русский язык / Ольга Валентиновна Блюмина. – Горловка, 2010. – 341 с.
2. Горпинич В. О. Будова слова і словотвір / В. О. Горпинич. – К. : Радянська школа, 1977. – 118с.
3. Григорьев В. П. Заметки о сложных словах / В. П. Григорьев // Вопросы языкознания. – 1958. - №5. – С. 102-104
4. Дьячок Н. В. Универбация в русском языке : принципы структурно-семантического и ономазиологического описания / Н. В. Дьячок. – Горловка : Коллегия, 2014. – 332 с.
5. Селиванова О. О. Складне слово : мовні моделі світу (основи зіставної композитології російської та української мов) / О. О. Селиванова. – Черкаси : Черкаський державний університет ім. Б. Хмельницького, 1996. – 299 с.
6. Теркулов В. И. Композиты русского языка в ономазиологическом аспекте : дисс. на соискание учен. степени доктора филол. наук : 10.02.02 / Теркулов Вячеслав Исаевич. – Горловка, 2008. – 406 с.